शिराः स्नायवोयाभ्यान्तौ दृढप्रहारौ नाड़ीपर्य्यन्तमपि वदनावन्तावित्यर्थः । उरोहस्तं उरसि चपेटाप्रहारम् । पूर्णकुम्भौ द्वित्वं परस्परं द्वावपि चक्रतुरिति वक्तुम् । तलेन चपेटया । आवृत्य जत्रुदेशे पृष्ठं कृत्वा बाहुभिः बहुत्वाद्द्वावपि मिथः उदरम् आदाय प्रचक्रतुः प्रचिक्षिपतुः कृ विक्षेपेऽस्य छान्दसं रूपम् । एवं कट्यां सुपार्श्वे च प्रचक्रतुः । तक्षवन्तौ तक्षस्तनूकरणं गात्रसङ्कोच इत्यर्थः तद्वन्तौ । अधोहस्तं उदरस्याधस्तात् हस्तं कृत्वा हस्ताभ्यामुदरमावेष्ट्य स्वकण्ठे स्वोरसि च कण्ठोरःसमीपे अनीय आक्षिपत् आस्फालितवान् । पृष्ठस्य भूसम्बन्धेन जातं भङ्गं पराभवं बाहुभ्यां उदरादिनिपीड़ने सम्पूर्णमूर्द्धा तृणपीड़ं पूर्णयोगं योगोविश्रब्धघातनं तच्च पूर्णम् । अन्यत्र मुष्टेः पातं प्रदर्श्य अन्यत्र पातनमित्यर्थः एवमादिनियुद्धानि पादाकर्षणशीर्षकक्षीकरणादीनि"

उ(ऊ)र्ज जीवने वा चु० उभ० अक० पक्षे भ्वा० पर० सेट् । उ(ऊ)र्ज्जयति ते उ(ऊ)र्ज्जति । और्ज्जिजत्-त और्ज्जीत् । उ(ऊ)र्ज्जयाम् बभूव आस चकार चक्रे पक्षे उ(ऊ)र्जाम् बभूव आस चकार । क्त उ(ऊ)र्ज्जित,वृद्धे बलान्विते । णिणन्तत्वे वर्द्धिते त्रि० दीर्घादिरयमिति बहवः

उ(ऊ)र्णनाभ पु० उर्णेव सूत्रं नाभौ गर्भेऽस्य अच् समा० ह्रस्वः । लूतायाम् (माकडसा) दीर्घादिरयमिति केचित् ।

उ(ऊ)र्णा स्त्री ऊर्णूयते आच्छाद्यते ऊर्णु-ड ह्रस्वः । १मेषादिलोम्नि २ललाटस्थलोमसमूहात्मके चिह्नभेदे । "ललाटपट्टे नवनलिननालभङ्गतन्वीयमूर्णा परिस्फुरति" काद० । दीर्घादिरयमिति बहवः

उ(ऊ)र्द्द दाने स्वादे सक० क्रीड़ायाम् अक० भ्वा० आत्म० सेट् । उ(ऊ)र्दते और्द्दिष्ट दीर्घादिरयमिति बहवः ।

उ(ऊ)र्द्र पु० उर्द-रक् । जलविडाले (उद्विराल) दीर्घादिरमिति बहवः ।

उ(ऊ)र्व हिंसायां भ्वा० पर० सक० सेट् । उ(ऊ)र्वति और्वीत् । क्विपि वलोपे ऊः उरौ दीर्घादित्वे ऊरौ इति भेदः ।

उर्व्व पु० उर्वी पृथिवी सञ्चारस्थानत्वेनास्त्यस्य अर्श० अच् । १पृथिवीसञ्चारिणि पितृभेदे ताण्ड्य० ब्रा० दृश्यः । २ऋषिभेदे ततः विदा० अञ् । और्व तदपत्ये पुंस्त्री ।

उर्वट पु० उरु यथा तथाऽटति अट+अच् ६त० । वत्से त्रिका० । तस्य दीर्घोल्लम्फादिना अटनात् तथात्वम् ।

उर्वरा स्त्री उरु शस्यादिकमृच्छति ऋ-अच् ६त० । १सर्वशस्याढ्यभूमौ "पततां गणैः पिबतु सार्द्धमुर्वरा" माघः २भूमिमात्रे विश्वः ३अधिके त्रि० उर्वरमधिकं जातमस्य तारका० इतच् । उर्वरित आधिक्ययुक्ते (उपचान) अधिके । उरून् महत ऋच्छति ऋ-अच् ६त० । अप्सरोभेदे "कलानिधिर्गुणनिधिकर्पूरतिलकोर्व्वरा" काशीख० ।

उर्वरासा त्रि० उर्वरां भूमिं सनोति सन-विट् ङा । भूमिविभाजके पुत्रादौ "क्षेत्रासां ददथुरुर्वरासाम्" ऋ० ४, ३८,१, उर्वरासां पुत्रम्" भा० । २उर्व्वराविभाजके त्रि० "त्वं नः सहस्रभरमुर्वरासाम्" ६,२०,१ । "उर्वराणां भूमीनां सनितारं संभक्तारम्" भा० ।

उर्वरी स्त्री ऋ-गतौ वनिप् ङीप् वनोरश्च । आधिक्यप्राप्तायां स्त्रियाम् "ओषधीनामहं वृण उर्वरीरिव साधुया" अथ० १०,४,२. अन्यलिङ्गे उर्वन् इत्येव

उर्वर्य त्रि० उर्वरायां भवः यत् । १सर्वशस्याढ्यभूमिभवे रुद्रभेदे "नम उर्वर्याय खल्याय" यजु० १६,३३, रुद्राध्यायः ।

उर्वशी स्त्री उरून् अश्नुते वशीकरोति उरु+अश-क गौरा० ङीप् । स्वर्गवेश्याभेदे । अप्सरोभेदाश्च अप्सरः शब्दे उक्ताः इयञ्च नारायणोरुं भित्त्वा जाता यथोक्तं हरिवं० ८५ अ० "नारायणोरुं निर्भिद्य सम्भूता वरवर्णिनी । ऐलस्य दयिता देवी योषिद्रत्नं किमुर्वशी" ततश्च ऊरुं नारायणोरुं कारणत्वेनाश्नुते प्राप्नोति अश-क ङीष् पृ० ह्रस्वः । इति विग्रहः । इयमेव पुरूरवसःपत्नी आसीत् । "पुत्रोबुधस्योत्तमवीर्य्यकर्मा पुरूरवा यस्य सुतो सुदेवः । तथैव पश्चाच्चकमे महात्मा पुरोर्वशीमप्सरसां वरिष्ठाम्" १५४ अ० "पुरूरवाः सुतोविद्वानिलायां समपद्यत" इत्युपक्रम्य "षट् सुता जज्ञिरे चैलादायुर्धीमानमावसुः । दृढायुश्च वनायुश्च शतायुश्चोर्वशीसुताः" भा० आ० ७५अ० । सा च इन्द्रलोकगतार्ज्जुनस्य समीपे रिरंसया गत्वा तेन प्रत्याख्याता तस्मै शापं ददाविति कथा भा० व० ४६अ० "तव पित्राभ्यनुज्ञातां स्वयञ्च गृहमागताम् । यस्मान्मां नाभिनन्देथाः कामबाणवशंगताम् । तस्मात्त्वं नर्त्तनः पार्थ ! स्त्रीमध्ये मानवर्जितः । अपुमानिति विख्यातः षण्डवद्विचरिष्यसि" २नदीभेदे उर्वशीतीर्थशब्दे उदा० ।

उर्वशीतीर्थ न० भारतोक्ते तीर्थभेदे । "उर्व्वशीतीर्थमासाद्य ततः सोमाश्रमं बुधः" भा० व० ८४ । तच्च नदीरूपम् । "उर्वशीं कृत्तिकायोगे गत्वा चैव समाहितः लौहित्ये विधिवत् स्नात्वा पुण्डरीकफलं लभेत्" भा० अनु० २५अ० ।

उर्वशीरमण पु० उर्वशीं रमयति रम-ल्यु ६त० । चन्द्रवंश्ये